

Ս Ի Ո Ն

ԺԶ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1942

ՄԵՊՏԵՄԲԵՐ — ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ԹԻԻ 9-10

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՊՐՈՊԱՏԻԿԵՆ

Մեր նախորդ խմբագրականները զբաղեցան Հայ Սփիւռքի հոգեկան ու մտաւոր կարգ մը ակստանշումներով, հոս կ'ուզենք երեսել անոնց մէկ ուրիշը, աւելի ճիշդ՝ խոտացումը այդ բոլորին: Ատիկա ամուլ սպասման այն տարտամ վիճակն է զոր մենք կը ցուցադրենք մեծ աղէտէն ի վեր: Ստոյգ է որ մեր քաղաքական, ընկերային և հոգեկան բոլոր տենչերն ու ձգտումները ձախողեցան, և այս վիճակը փոխանակ զմեզ զսպանակաւորելու, ինչ որ բնական պարտ էր ըլլալ, խոր և խուլ յուսահատութիւններու առաջնորդեց: — Զիրար մեղադրելու, հարուածելու, և բոլոր հոգեկան և ցեղային արժէքներու նկատմամբ, որոնց չնորհիւ միայն բան մը կ'արժէ այս ժողովուրդը, անտարբեր մնալու այս վիճակը արդիւնք է այս զգացումին: Գերութեան մեր երկար տարիներուն յաճախ փորձուեցան այդ մեծութիւնը կաղմող ոյժերը ջլատել, հոգեկան այդ միութիւնը քայքայել մեր մէջ, սակայն կեանքի բնազդը շատ զօրեղ եղաւ, և անցեալի արիւնոտ փառքին հետ, ապագայի մը երաշխիքը, սև օրերու ողբին ու հեծեծանքին ընդմէջէն անմեռ յոյսը կազմեց զմեզ կանխող սերունդներուն հրեղէն սիւնը, մեզի պարտադրուած անապատներու ընդմէջէն: Մեզ կանխող սերունդները կրնային դեռ հաւատալ թէ վերջապէս արդարութեան զուռները պիտի բացուին մեզի համար ևս, թէ մօտ է աւետեաց երկիրը, զոր ամէն սերունդ կը շինէ իր ճամբուն, ինչ փոյթ թէ անոր սեմին հազիւ հասած յաճախ փակէ իր նայուածքը այդ հեռապատկերին վրայ:

Այդ հաւատքը երկնային ոյժ է եղած մեզի համար, հսկայական կանթեղը զոր միշտ տեսեր են մեր երազուն հայրերը երկինքէն կախ հայրենի բարձունքներուն վրայ: Ահաւոր հարուածները որոնց ենթակայ եղած ենք միշտ, փոխանակ տկարացնելու այդ բնազդը, պայծառ զիտակցութեան վերածեր են զայն: Անոնք որ հեռացած են հայրենիքէն, շատ անգամներ հաց, յոյս եւ լոյս զանելու համար, իրենց հետ տարած են այդ ողին, անորակելի և անանուն, որ թերևս սէրն էր իր այրուող տան, կործանած տաճարին, հայրենի լեռներուն և դաշտերուն, թաղուած մազադաթներուն, վեր-

ջապէս այն կարօտագին կանչին, զոր հայրենի սէր, հողին ձայն կ'անուանենք։ Ասոնք կենդանութեան սերմեր էին տարագիր այդ հայրողիներուն։ Այսպէս էին մեր հայրերը դեռ երէկ, իրենց հայրենիքէն դուրս, օտարութեան ջուրերուն մօտ։ Իսկ անոնք որ իբրև պահապան կը մնային հայրենի աւերներուն, ամէն առաւօտ լուսաբացին ճեղ մը փայտ կը դնէին օճախին մէջ, որ եթէ կերակուր չէր եփեր, գէթ պապենական ակութիւն ծուխը մշտնջենաւորելու կրօնական երկիւղածութիւնը տւէր։

Ազգերը կը մեռնէին, կը խորթանան իրենք իրենցմէ, երբ կը դադրին ինքզինքնուն հաւատալէ, այսինքն կը դադրին սպասարկելէ այն իտէալներուն՝ որոնք դեռ երէկ ամէն ինչ էին իրենց համար։ Մեր արդար դատը որ զինն է այս ժողովուրդի յապաղած երազներուն, արդարութեան չլճարուած պարտամուրհակն է, պէտք չէ դադրինք զայն հետապնդելէ։ Մեր ցեղային աւանդութիւնը իր ծերունի հայրապետներէն մին մինչև Արարատի անմատչելի կատարը բարձրանալու կը մղէ, իր տենչերուն առարկայ Նոյան տապանին ի խնդիր։ Հայութիւնը դեռ երէկ նման էր այս սրբազան ծերունիին իր արդար իրաւունքներու վերականգնման յոյսով, զայն ունենալու ապագայ առոյգ հաւատքով։

Այսօր մենք կը գտնուինք նորէն, ով զիտէ քանիբնորդ անգամս ըլլալով մեր պատմութեան մէջ, նիւթական և քաղաքական տխուր պատկերի մը առջև, պիտի չմտահոգուէինք այնքան, եթէ ինչպէս ըսինք յուսահատ անդամալուծութիւն մը չընդարմացնէր մեր հողիները, առաջնորդելով զմեզ յուսահատութեան և անտարբերութեան Պրոպատիկէի մը եզրին։

Դեռ երէկ անձկութեամբ կը նայէինք ապագային, ոչ անոր համար միայն որովհետև ներկան չէր զոհացներ զմեզ, այլ որովհետև ծարաւն ունէինք արդարութեան և ազատութեան՝ որոնք մեզի համար առնուազն աւելի կ'արժէին այս աշխարհը լեցնող նիւթական իրողութիւններէն։ Դեռ երէկ երազն ունէինք մեր կոպերուն, արցունք՝ մեր թարթիչներուն, և հայրենի կարօտ մեր հողիներուն մէջ. և մեր սպասումը կենդանութեան զեղեցիկ հաւաստիքն էր, ապագային հսկելու արթնամտութիւնը։ Այսօր ամէն ինչ մոխրածածկ ու անկերպարան, տարտամ և անիմաստ ուրախութիւններու և ապրումներու ենթակայ, որուն իրաւունքը առնուազն այլասերում կ'ենթադրէ, չեղումը մեր հայրերու աւանդութեան։

Կը պատմեն թէ Լէնկթիմուրի սարսափներու շրջանին, մեր պատմութեան այդ մութ օրերուն, բռնակալը լսած ըլլալով թէ «Սև Հողեր»-ու ժողովուրդը, հակառակ իր գերութեան շղթային և ընդունած վէրքերուն, դեռ կը շարունակէ մնալ անընկճելի, օրերով խռտանգել տուաւ զանոնք առանց անսալու անոնց լաց ու կոծին և յօժարումներուն, և դադրեցնել տուաւ ծեծը այն տտեն միայն, երբ անոնք սկսան պարել։ Այս վերջին երևոյթը նշան էր թէ անոնք մոռցած էին ամէն ինչ, թէ անոնց մէջ սպանուած էր կենսունակութեան ողին եւ վերածուած անդիտակից խլեակներու։

Որքան նման է այս պատկերը իտէալէ պարպուած և ոգեղուրկ մեր օրերու Սփիւռքի Հայութեան։ Արդեօք կը չափազանցե՞նք. իցիւ թէ այդպէս ըլլար։ Իրողութիւն է որ մենք եզրին ենք մեր երազներու, իտէալներու և իրադրածումներու Պրոպատիկէին, ու կը սպասենք բանի մը որ չի գար, որ կ'ուշա-

նայ, և սակայն այդ սպասումը ինչպէս ըսինք, չէ այն դալար և առոյգ ակընկալութիւնը՝ արդիւնք դեռ չմեռնող կայծերու, այլ այն անդամալոյծ հոգեվիճակին, որ Պրոպատիկէով բացատրելի է միայն:

Պէտք կա՞յ այս վիճակը ախտանշող օրինակներու, յետ-պատերազմեան Սփիւռքի մեր կեանքին մէջ, անոնք բազմաթիւ են և տխուր, կը բաւէ դադրել պահ մը անդամալոյծ այդ հոգեվիճակին պատկանելէ, կարենալ խորզալու զայն իր անհատական, հանրային և ազգային բոլոր երեսներուն վրայ:

Քսան տարի է որ մեր Եկեղեցին, ըլլայ Սփիւռքի մէջ, ըլլայ հայրենի հողին վրայ, քիչ առ քիչ կը մեռնի, կ'անշքանայ, իր հետ մահուան տանելով իրմով պայմանաւոր հոգեկան և ազգային այն բոլոր արժէքները որոնք դեռ երէկ, եւ այսօր առաւել չափերով, մեր հոգեկան և ֆիզիք գոյութեան ազդակներն ու թարմատարները կը կազմէին: Ճիշդերը որոնք փորձուեցան և դեռ կը փորձուին այդ աւերը դարմանելու, անհամեմատօրէն փոքր կ'իյնան: Մեր Եկեղեցին քսան տարի է որ իր Պրոպատիկէի եզրին է, սպասելով չես զիտեր ի՞նչ բանի: Մեր կուսակցական միութիւնները երէկի վառ երազներէն պատրանաթափ՝ իրենց էնէրժին սպառելու համար զիրար կը մեղադրեն ու կը հարուածեն քսան տարիէ ի վեր, ատով պայմանաւորելու համար կարծիս իրենց գոյութիւնը: Հակառակ սակայն ներքին ճակատի վրայ եղած անմիտ եռանդին, անոնք ևս տակաւ յուսահատութեան թոյնը կ'ըմպեն, ու շէմած կը սպասեն բաներու՝ որոնք բնաւ պիտի չգան իրենց, եթէ իրենք չերթան անոր: Վերջապէս անձնիւր հայ անհատ ինքն իր մէջ կորովազուրկ և անդամալոյծ, առօրեայի մը միայն հետամուտ՝ տաւ կաւ կը փոքրէ իր պարտականութիւններուն չափը՝ ազգին, Եկեղեցին, դպրոցին հանդէպ: Արդի աշխարհին ծանօթ այս հոգեվիճակները առաւելագոյն չափերով կը շեշտուին մանաւանդ Հայ Սփիւռքը կազմող համայնքներուն մէջ, քաղաքական, ազգային և մշակութային Պրոպատիկէներու եզրին հանգչեցնելու՝ հոգիէն անդամալոյծ այս խլեակները:

Ամէն ինչ իրարմէ սպասել, չեղածին համար զիրար ամբաստանել, ըլլալիքները, կարելիութեան սահմանին մէջ, յիմար ու երկրորդական պարագաներու առնչելը, քսան տարի է որ լքած է Հայ Սփիւռքը իր անկազմակերպ, տարտամ և անգոյն ճակատագրին: Եթէ չէինք կրնար քաղաքական և ազգային ինքնուրոյնութիւններ ունենալ մեզի պարտադրուած օտար միջավայրերու մէջ, կրնայինք գոնէ ոգեկան ինքնուրոյնութիւն մը և զօրոյթ մը ըլլալ, մեզմէ չօտարանալու և ուրիշներուն յարգանք պարտադրելու չափ:

Ի՞նչ բանի կը սպասենք մեր եկեղեցական նուիրապետութիւնները լեցնելու և կազմակերպելու համար, մեր կուսակցութիւններու ճիշդերը միացնելու և մեր ազգային կեանքին նեցուկ ծառայեցնելու համար, առևտրական խաղերուն ենթակայ մեր դրամազուլները հայ մշակոյթին ծառայեցնելու համար:

Ո՞վ պիտի գայ ըսելու մեզի թէ մենք ազգային և կրօնական անյետաձգելի պարտականութիւններ ունինք որոնց իրադրոժման համար վաղը թերևս շատ ուշ է, և վերջապէս, ո՞վ պիտի ձերբազատէ զմեզ այն ախտաւոր անտարբերութիւններէն որ կ'ամլացնէ մեր հոգին՝ առաջնորդելով զայն գաղութահայ մեծ Պրոպատիկէի եզրին:

ԽՄԲ.